Volume 2, Issue 2,2024

# TALABALARNING REFLEKSIV MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLATIRISH USULLARI

***Xaydarova Nigora Obidovna***
*Farg‘ona Davlat Universiteti / Tayanch doktorant*

Refleksiv madaniyat ko‘pincha kasbiy muammolarni hal qilish jarayonida paydo bo‘ladi. Ilmiy tadqiqotlar insonning ongli faoliyati muayyan vazifalarni ozmi-ko‘pmi ongli ravishda hal qilish degan pozisiyani asoslaydi.

Har bir harakat u yoki bu motivdan kelib chiqadi va ma'lum bir maqsadga yo‘naltiriladi, shu bilan birga ma'lum bir vazifani hal qiladi va insonning atrof-muhitga munosabatini bildiradi. Kasbiy faoliyat kelajakdagi mutaxassis oldida turgan ketma-ket kasbiy vazifalarni hal qilish sifatida ko‘rib chiqilishi kerak va shuning uchun refleksiya madaniyatini shakllantirish ta'lim vazifalari orqali amalga oshirilishi kerak.

Seminarlarni tashkillashda refleksiv madaniyatni shakllantirish metodologiyasini ko‘rib chiqamiz:

Dars mazmunining birinchi bosqichi nazariy bilimlar bazasini tanlashdir, ya'ni, ma'lum bir mavzu bo‘yicha fundamental bilimlar bazasini tanlash ulardan amaliy faoliyatda keyingi foydalanishni hisobga olgan holda amalga oshiriladi, shu bilan birga refleksiv madaniyatning motivasion va maqsadli komponenti rivojlanadi.

Darsning ikkinchi bosqichi bilimlarni qo‘llash mumkin bo‘lgan tarkibni tanlash. O‘quv mashg‘ulotining ushbu bosqichida reproduktiv darajadagi ma'lumotlarning assimilyasiyasini ta'minlaydigan bilimlar takrorlanadi va shu bilan birga refleksiv madaniyatning kognitiv va operasion komponenti rivojlanadi.

Dars mazmunining uchinchi bosqichi ijodiy faoliyat tajribasini rivojlantirishdir. Ijodiy faoliyatning muhim xususiyati bilim va ko‘nikmalarni yangi kasbiy vaziyatga mustaqil ravishda o‘tkazishdir. Yangi muammoni hal qilishda talaba allaqachon olingan bilim va harakat shakllaridan foydalanish qobiliyatini namoyish etadi, tanish vaziyatda yangi muammo haqida tasavvur paydo bo‘ladi, bu talabaning bilim faolligini, bilimlarni o‘rganishda tashabbuskorligini va ijodiy individualligini rag‘batlantiradi. Refleksiya nostandart muammoni hal qilishda ma'lum bo‘lgan harakat usullarining mustaqil kombinasiyasida namoyon bo‘ladi va refleksiya madaniyatning shaxsiy va ijodiy tarkibiy qismini rivojlantirish sodir bo‘ladi.

Dars mazmunining to‘rtinchi bosqichi o‘z faoliyatiga qiymat munosabatlari normalarini shakllantirish, o‘zini faoliyat sub'ekti sifatida anglash, bu talabaning refleksiv madaniyatining aksiologik komponentini rivojlantirishga olib keladi.

Har bir darsning yakuniy bosqichi refleksiv baholashdir. Ushbu yakuniy harakat bosqichma-bosqich refleksiya va bosqichma-bosqich o‘z-o‘zini baholashdan iborat bo‘lib, talaba darsning har bir bosqichida o‘z faoliyatini baholaydi va tuzatadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, darsning yuqoridagi bosqichlarining har biri talaba faoliyatini o‘z-o‘zini baholash bilan yakunlanadi. Agar guruhda beshta topshiriq bajarilgan bo‘lsa, unda har bir talaba beshta o‘rta va bitta yakuniy bahoga ega bo‘ladi. Biz tadqiqotchi I. A. Stesenko bilan tez-tez va vaqtida baholash prinsipi yakuniy natijani osonlashtiradi va tuzatadi degan fikriga qo‘shilamiz. Tez-tez va vqatida baholash o‘quv motivasiyasini kuchaytiradi, o‘z-o‘zini tarbiyalashga bo‘lgan ehtiyojni rag‘batlantiradi va o‘quv jarayonining diagnostika sifatini oshiradi. Keling, darslar davomida ishlatilgan yuz balli o‘z-o‘zini baholash mezonlarini ajratib ko‘rsatamiz:

5 ta talaba guruh va mikroguruhda kasbiy vazifalarni hal qilishda faol ishtirok etadi, munozarada yetakchi hisoblanadi, tashabbus ko‘rsatadi, mavzu bo‘yicha asosiy bilimlardan foydalangan holda o‘z pozisiyasini himoya qiladi, shaxsiy tajribaga tayanadi.

4 ta talaba guruh yoki o‘qituvchi tomonidan taklif qilinganida kasbiy vazifalarni hal qilishda qatnashadi, vaziyatga qarab faol bo‘ladi, talabaning iltimosiga binoan asosiy bilimlarni vaziyatga qarab qo‘llaydi, kamroq mustaqil ravishda, ba'zida bilimlarni noto‘g‘ri ishlatadi, asosiy bilimlarni muayyan vaziyat bilan qanday bog‘lash kerakligini bilmaydi.

3 ta talaba passiv, guruh, mikroguruh ishida qatnashmaydi, ko‘pincha tinglovchi sifatida ishlaydi, boshqa talabalarning fikrlarini qo‘llab-quvvatlaydi, asosiy bilimlarni qo‘llay olmaydi, chunki u ularga egalik qilmaydi.

O‘yin elementlari bilan darslarni tashkil etishning majburiy komponenti tartibga solinadigan jarayonlar bo‘lib, ishtirokchilar dars davomida sodir bo‘lgan voqealarni baholash huquqiga ega bo‘lgan kuzatuvchilar pozisiyasini ya'ni, refleksiya jarayonlarini (umumiy, guruhli, mazmunli) egallaydilar. Refleksiya bir marotaba (dars oxirida) yoki bir necha marotaba – boshida, ishning ma'lum bosqichlari oxirida amalga oshirilishi mumkin. Guruhlarga og‘zaki yoki yozma ravishda bajarilgan ishlarni, mavjud kutishlarning olingan natija bilan mos kelishini baholash taklif etiladi. Refleksiyaning ijobiy tomoni uning talaba shaxsini rivojlantirishga qaratilganligidir, chunki o‘z-o‘zini kuzatish qobiliyati va mahorati (o‘zini o‘zi boshqarish, o‘zini o‘zi baholash) eng muhim o‘quv qobiliyatlari bo‘lib, mahoratning har qanday mazmuni faqat ularni shakllantirish vositasidir. Refleksiya ta'limning o‘yin shakllarini o‘tkazish uchun zaruriy shart bo‘lganligi sababli, talabalar aks ettiruvchi pozisiyaga o‘rganadilar va uni o‘yindan tashqarida ishlatishadi.

Refleksiv madaniyatni shakllantirish metodologiyasi pedagogik texnologiyalarga asoslanadi, bu erda pedagogik harakatlar va operasiyalar maqsadli parametrlarga muvofiq qat'iy ravishda quriladi, ular kutilgan natija shakliga ega, bu yerda aniq vazifalar talabalar faoliyatining murakkabligini hisobga olgan holda shakllantiriladi: bilimlarni takrorlashdan ularning ijodiy faoliyatiga qadar.

Refleksiv madaniyatni shakllantirish metodologiyasida talabaning shaxsiyati, uning imkoniyatlari va qobiliyatlariga yo‘naltirilgan mezonlar, usullar va vositalarni hisobga olish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, kasbga yo‘naltirish va talabalarning kasbiy va axloqiy fazilatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozimdir.